

Právo erbovní. Stejnost erbů svědčí o společném původu.

Právo erbovní obsahuje v sobě moc, erbů užívati, je odkazovati a děliti a k tomu přihlížeti, aby si jich nepovolání neb lidé cizích rodů neosobovali.

Každý šlechtic rozený a každý na šlechtice povýšený, také každá osobnost právní neb korporace vydržením (ku př. od 12. a 13. st.) propůjčením a potvrzením erbu nabude práva ho užívati. Užívání to vyslovuje král Václav dávaje panský stav Jírovi z Roztok (viz VI. kap.), aby ho měl v bitvách, turnajích, kolbách a vůbec v rytířských hrách. Páni Lobkovští obdrželi l. 1459 polepšení erbu, aby ho »budoucně ve všech rytířských bězích a jednáních, buďto přísných neb kratochvílných, také na pečetích, sekrytech, klenotech a jakýchkoli věcech po své libosti užívati, mohli bez kohokoliv překážky.« Podobným způsobem psáno bývá v erbovních listech 16. století, podrobněji však v 17. století jako ku př. 1627, 28. prosince, že se smí užívati také erbu »v bitvách, honbách, kolbách na korouhvích, praporech, stanech, pečetích, sekrytech, veřejích, vratech, branách, dveřích, oknech a hrobových kamenech« a ještě šíře l. 1629, 13. ledna »v bitvách, honbách, kolbách, praporcích, korouhvích, pečetěch, sekrytech, veřejích, vratech, dveřích, oknech, čalounech, kobercích, koltrách, polstářích, poduškách, prstenech, hrobových kamenech i na všech jiných náležitých a poctivých místech.«

Právo erbu užívati jest sice výlučné, ale také v jistých případech obmezené. Výlučnost je v tom, že erbu toho způsobu, v jakém ho A vydržel, nesmí ani B ani C ani kdo jiný užívati. V starších dobách v Německu nemilostí císařskou a pokutou 20 hřívěn lotového zlata se hrozilo tomu, kdo by komu erbu jeho užívati překážel. Výlučnost tato jest prastará a jak níže dovedeme, pro genealogii velmi důležitá.

Nestalo a nestane se sice snadno, aby při udělení nových erbů některý erb se opakoval, ale náhodou a nedovedností malířovou podobného něco vždy zaviniti se může.

Již za Václava IV. nařízena byla opatrnost. Týž král dávaje šlechtictví komusi, dovolil mu, aby si erb volil, »ale s takovým znamením rozdíllem, aby se erbům jiných urozených, jichž mají, nosí a užívají od sta-

rých dob, žádná ujma nestala«. (Palacký Formelb. 10.) A když přece nový erb udělen byl, který se nějakému starému podobal, obdarovaný takovým erbem, musel vzíti z nařízení panovníkova smlouvu s rodinou starého erbu, že bude šetřiti rozdílů, který má býti mezi starým a novým erbem. V té příčině budiž nahlédnuto v regest 1476, 3. Sept. v VI. kapitole. Že se stejná neb podobná znamení málokdy opakovala, o to mají největší zásluhu heroltové, kteří k erbům přihlíželi o slavnostech dvorských, při propůjčování lén a hlavně o turnajích. Na prospěch svému zaměstnávání zakládali si sbírky erbů, aby všechny erby svého obvodu na snadě měli.

O mezení práva nastává, jestliže majitel erbu dovolí, aby jiný téhož erbu také užíval, ale v jisté míře, což se může díti 1. dobrovolným spolkem erbovním neb přijetím k erbu, 2. nedovoleným spolkem erbovním, 3. povolností k potomkům z levého boku.

Aby se udržely erb a jméno některé rodiny, již ke konci se schylující, dopřálo se jí ve spolek vejíti s jinou rodinou, se kterou erb a jméno sloučila, ba když byla druhá rodina městského stavu, zároveň do šlechtického stavu jménem a erbem společně rodiny povýšena byla. Spolek tento na jevo se dával buď celým erbem nebo jen štítem, nebo jen vrchní částí erbu a vztahoval se buď na jednotlivou osobu nebo na celou rodinu. Ve starších dobách šlechta sama po libosti svými erby naložiti mohla, později když jen panovníkovi příslušelo erby propůjčovati nebo měniti, závisel spolek na jeho dovolení. V místodrž. archivu jest zajímavý originál (1593, 26. April), jímž Vácslav a Petr bratří Pohnanové z Pohnání a v Čeňovicích přijímají do rodu a za strýce erbu a titulu svého Pavla Ledeckého a prosí císaře, aby toho potvrdil.

Takových listův, zvláště originálů, jest jen po řídce, ale o přijetí k erbu jest v majestátech 16. stol. velmi často řeč. K dobrovolným spolkům náleží:

1. Zvyk v Polsku od dávných dob zachovávaný, že nově na šlechtictví povýšená rodina obdrží erb některé šlechtické rodiny domácí, ovšem s jejím svolením. Dříve polská šlechta také samostatně k erbům přijímala, ale později sněmy právo to na sebe potáhly, a nyní přísluší panovníkům.

2. Nobilitace celých vesnic v Uhrách, zvláště za krále Zikmunda, který jedním listem a jedním erbem všechny obyvatele jisté vesnice za jejich udatnost odměňoval.

3. Erbovní listy udělené na jednu několika osobám sobě zcela cizím k jich prosbám. Ku př. l. 1527, dne 2. června jeden erb propůjčen Janovi Šonovskému, Vácslavovi Vicenovi, Vítovi, jinak Janovi Štikovi, Jiříkovi Velíkovi, Janovi Kyčlinovi a Janovi Tachovskému a všichni dostali příjmení ze Šonova, tak že bylo potom několik rodin téhož hesla a erbu, ale rozličné krve.

Nedobrovolný erbovní spolek povstane:

1. Stane-li se řídkou a velmi vzácnou náhodou, že někdo obdrží erb, který již nějaká rodina měla.

2. U všech rodin téže říše aneb koruny, které jsou stejné krve a téhož původu.

3. U rodin vladických téže koruny, které nejsou téže krve, ale pro odlehlost svých krajů vědomí o tom neměly (ku př. rodiny některé z Čech a z Moravy, a snad i některé v Čechách samých. Platně o tom rozhodovati jest nemožná věc, protože se paměti nedostává).

4. U kterýchkoli rodin dvou rozličných říší neb korun, protože příslušníci jedné nuceni byli příslušníkům druhé přirozený jich erb trpěti. Tak na příklad byly mnohé stejné erby v České a Polské koruně, z nichž Paprocký opíraje se o společný původ slovanský stejný původ rodinný odvozoval. O těchto věcech níže promluveno bude.

Třetí způsob obmezování ukazuje se při erbích levobočků, ale toliko v západních zemích, kde mívají erb otcův, ale povinni byli jej zvláštním znamením) ku př. kusým pruhem pokosem položeným (označovati; to však nebývalo z práva, nýbrž zvyku. V Čechách levobočkům naprosto nepřislušelo právo k erbu otcovu, ani v rodině královské, tím méně v rodinách panských a vladických. Mikuláš kníže Opavský a syn Přemyslův z levého boku, pečtil sice jako velcí páni v Čechách, ale na štítě, který držel, neměl lva, nýbrž štít byl polovičný. Že by levobočkové panského stavu v Čechách a na Moravě byli dostávali erbu otcova, toho není dokladů; buď se to nedopouštělo, aneb není o tom paměti. Prvnější aspoň pro pozdější dobu více se víře podobá, povážíme-li, že císař Matyáš (1614, 17. února) nemanželské děti Václava Kekule ze Stradonic erbu hřívce neb trojháku legitimoval a erbem a heslem ze Žiravic opatřil. Nový jich erb měl lva a otcovský původ toliko připomínal jediný hák, který lev v přední noze držel. Staročeské právo bylo v té příčině tak přísné, že ani děti nebyly legitimovány, jež pocházely od matky, která teprve po jich narození řádně s otcem oddána byla, jako se stalo dětem vladky Zdislava z Jenína, ještě za živobyetí otcova. *)

Dotčená pravidla erbovního práva vedou nás k vypsání toho, že stejný erb podmiňuje stejný původ, ale nikoliv bezvýminečně.

U staropanských rodin českých můžeme původ jich daleko stopovati, ale neklamných svědectví o jich původu není. Jen toho se dohodovati můžeme, že některé rodiny pocházejí ze starých knížecích rodin, které vládly po Čechách před Přemyslovci. Na počátku 14. století odvozovali se ti, kteří měli orlici na štítě, z rodu Vlastislava, knížete Luckého. Švihovští z Ryžemberka odvozovali se od rodu Přemyslova (Viz Věstník učené spol. 1886, 8. března) a Jindřich Švihovský (+ 1551), napsal »stal jest se rozdíl mezi předky mými přede dvěma sty lety, že jest se jich čtyřimezcítma spolu pojednou o statek dělilo«, z čehož jde na jevo, že některý panský rod velice se rozrodil a potom několik rodin téhož erbu, ač rozdílných hesel,

*) Kolář roku a pramene nepoznamenal, ale smýšlím, že naráží na Zdislava z Jenína (u Přeštic), jenž před r. 1483 zemřel (DD. 17 fol. 227).

bylo. Podobná pověst byla také v rodu hrabat z Valdšteina, že předek jich Jan Jindřich I. 1254 králi Přemyslovi 24 svých synů přivedl, aby s ním bojovali v Prusích; příběh ten vyobrazen na medaili. (Viz Miltner, Privatmünzen č. 639 na LXXIV. tab.) Vítkovci všichni odvozovali se od jediného předka Vítka a proto jsou staré obrazy v Krumlově a v Telči, jak starý Vítek své syny růžemi poděluje a jak každý na darovaný sobě hrádek s družinou svou táhne, máje každý prapor s růží. Páni z Hazemburka a Rožmitála ještě l. 1598 pamatovali, že jsou jednoho původu s vymřelými pány ze Šelmberka a proto se ke statkům Mrači a Divicům připovídali.

Kromě pověstí těchto máme též z konce 13. a poč. 14. věku nepopíratelné důkazy sourodnosti panských rodin jednoho erbu. L. 1276 dří se o Vítkovcích, že téhož léta Vítkovci (Vítkonides) s velkým množstvím lidu od krále odstoupili, a l. 1316 praví Vincent o Ostrvanech Dalimilových neb pánech erbů ostrev: celý rod, který se nazývá Ronove. Sourodnost všech těch, kteří k jednomu štítu náleželi, dává se na jevo tím, že se rod nazývá jménem erbovního znamení. V předavcích k Boleslavské kronice vypravuje se, že pro jetí Jindřicha Lipského Ostrva vstala proti královi, že Ostrva na poli ležela, královští na Ostrvu šli, ale Ostrvané na nich boj obdrželi. Při tom se též vypravuje, že Střely nejlepší Zbyněk (tuším předek pp. ze Štráleka) byl jat. Rovněž v téže kronice (Font. r. B. III. 20) vypravuje se k r. 1109, že z toho boje vzhůru šla Růže, t. j. rod Vítkovců.

Známky, které na sourodnost jednotlivých českých rodin šlechtických poukazují, naznačil již nesmrtelný otec dějepisu českého Frant. Palacký vykládaje stejný původ Černínů a Švihovských v německém časopise musea království českého r. 1829 vydaném na str. 25. Stejnost erbu, sousedství původních sídel, společné pověsti rodinné a jména osobní, kterých v obou rodech se užívalo, byly mu důkazy, které u každého rozvětveného rodu platnými se býti ukázaly na sterých příkladech. Nejprve vezmeme jména osobní jakožto nejstarší známku sourodnosti v úvahu. Vítkové často se opakující dali jméno rozrodu Vítkovců, Hrabišové, Boršové a Slávkové náležejí Hrabišicům, jména Markvart, Havel, Heřman, Záviše, Beneš oblíbili sobě Markvartici; Smil, Častolov nebo Čeněk, Chval, Jindřich nebo Hynek jsou odznakem Ronovců neb Ostrvanů, jak Dalemil rod tento podle erbu nazval; Budislav, Dětrich, Zbislav, Jaroslav, Oldřich vyznačují rod Buziců se sviní hlavou na štítě a Purkart, Plichta, Habart, Albrecht a Jan rod Vlastislaviců s orlicí. Typická jména Benešoviců se znakem zavlnuté střely byla: Beneš, Dobeš, Ondřej, Vok a Drslav; Drslaviců v poloutrojříčím Drslav, Břetislav, Černín a Děpolt, Potšteinských, Půta, Protiva a Oldřich; Kouniců s leknem, Heřman, Hroznata, Arnošt a Vilém, Bavoroviců se střelou: Bavor, Předota a Vilém. Oblíbená jména ustalila se jako příjmení, ku př. Slavata z Chlumu. Na těchto příkladech přestanouce povíme jen tolik, že rozrozením se četným našich rodů dostala se též po přeslici jména typická z rodu do rodu, protože jména se dávala také po otci a dědu aneb bratru matčině.

Zbývá jen záhadu rozluštití, že týž erb vyskytuje se u osob panského a vladyckého stavu. Původ z panského stavu byl dlouho pamatován. V tituláři l. 1534 vydaném jsou v panském stavu páni z Oseka ač již nic neměli a předek jich l. 1434 ani na koni nebojoval, rovněž Rychnovští a Medkové a Vranovští z Valdeka, ač měli skrovné jmění. Naproti tomu vykládá se obyčejně to, že Švihovští a Černínové stejného erbu, onino v panském, tito ve vladyckém stavu jsou tak, že tito sklesli do vladyckého stavu a podobně se to vykládá i u jiných rodů. O Švihovských a Černínech snad je to pravda, hledíme-li k oblíbenosti jmen Černín a Drslav a k blízkosti sídel. Naproti tomu je prý příklad u erbu třemene, že Lickové z Ryzemburka jsou již l. 1534 v panském a ostatní Ryzemburkové ve vladyckém stavu, což vyložiti můžeme tak, jako před tím, aneb že Lickové povýšení byli do panského stavu. Záhady ty a takové nikdy dokonale vysvětleny nebudou, poněvadž se k tomu nebude dostávat paměti.

Probírá-li se tento poměr podrobněji, záhady rostou. O všech Vítkovcích se ví, že byli bohatí a v panském stavu a přece vladykové z Prochoda erbu pětিলisté růže měli jen skrovný dvorec na Hlubocku v sousedství nejbohatších Vítkovců. Z těch, kteří měli erb Švihovských, poměrně nejbohatší byli Černínové, ale kromě nich byli Sulislavští, Úličkové, Výrovští, Blahustští, Hrádečtí, a p. na Vltavsku, kteří měli jen po vesnici a bezpochyby také jen ve vladyckém stavu bývali.

Bavor ze Strakonice měl do r. 1252 vesnice v samém sousedství městečka Nečtin, odkud Benedové z Nečtin, téhož erbu jako Bavor, pocházeli. Bavorovi potomci poroučeli v Prachensku jako nějaká knížata (ku př. 1346, 12. Novb. v arch. Břevnov.) a Benedové jsouce v stavu vladyckém dlouho měli jen po jedné, dvou neb třech vesnicích.

Dokladů k rozřešení těchto záhad není a pouhými domněnkami se doděláme jen těchto možností:

1. Rod téhož erbu rozdělí se na panské a vladycké rodiny, když tyto schudše sklesnou, což jen platiti může o starší době tím způsobem, že nebyli s to lid svůj do boje vésti pod svou korouhví. Po r. 1434, jak jsme spatřili, již takové sklesnutí do vladyckého stavu nebylo možné.

2. Rod téhož erbu rozdělil se na panské a vladycké rodiny, když onino do stavu panského povýšení byli.

3. Páni opatřili své levobočky nějakým dvorcem a trpěli, že nosili jejich štít. To záviselo na pouhé vůli panské a neodporuje tomu, co svrchu řečeno bylo o Zdislavovi z Jinína, protože tuto jednáno bylo o dědický nápad před dvorským soudem. Také by tato domněnka platna byla jen pro 13. neb 14. století.

4. Páni dopouštěli svým služebníkům, aby nosili jejich štít, podobněž jako města jejich též erbem svých pánů pečtila.

Erbu svého pánové a vladykové čeští ovšem nepropůjčovali nikdy služebným manům svým tak zhusta jako zvykem bylo v Němcích ve Vest-

falsku, kde pán hradu také erb svůj manům svým dával (čímž tak řečené Burgmannschaften povstávaly) jen města a městečka, zřídka kdy vesnice na zboží svém vysazovali erby svými majetníci stavu panského. Města s erby pánů svých máme v Čechách na příklad na jihu Třeboň, Nové Hrady, Sviny, Rožemberk, Krumlov, Hradec Jindřichův, Řečici Kardašovu, Bystřici, na jichžto všech štítech růže pětিলistá se stkví, ba i Mýto a Radnice na Plzensku a Nechanice na Hradecku týž erb mají; též Strakonice a Horažďovice honosí se střelou Bavorů, Sezemice a Dobruška pokosnými pruhy Potšteinských pánů, Rychnov lekny Kouniců, Pardubice půlkoněm Pardubských pánů s Malovci sourodých, Nový Jičín na Moravě má půl zavínuté střely atd. atd. Stará královská a komorní města mají na štítě obyčejně lva nad branou a mezi věžemi aneb panského lva.

Nejzajímavější příklad, jak udělovali erby poddaným svým pánové čeští, nalezli jsme v archivu Jindřichohradeckém z roku 1685, kdy páni Slavatové štít svůj na kusy rozdělili a jednotlivé vesnice na panství Jindřichohradeckém těmito částmi erbu svého s erbem pánů Hradeckých spojeného obdarovali. Rychtě Polikenské dali růži pětिलistou, Ratibořské růži s křídlem sedmiperným, Lasenické věnec ze srdíček, Rozsečí tři břevna Slavatovská, Ratmírovu křídlo sedmiperné, rychtě Jarošovské medvěda, jenž drží přilbici z levé strany, rychtě Otinské medvěda, jenž drží přilbici z pravé strany, rychtě Bednárecké tři břevna Slavatovská se sedmi pery nad vrchním krajem štítu, rychtě Oldřišské dva medvědy, jak proti sobě stojíce v předních tlápách drží růži pětिलistou, rychtě Pěněnské medvěda, jenž drží z pravé strany štít s třemi břevny Slavatovskými, rychtě Číměřské medvěda, jenž drží z pravé strany korunované řř, vesnici Studnici věnec ze srdíček, který dostala rychta Lasenická, vesnici Malé Radouni kotvici, vesnici Lodhěrovu korunované řř, vesnici Německé Radouni medvěda, jenž z levé strany kus Slavatovského erbu s jedním břevnem drží, rychtě Bukovské medvěda, jenž z levé strany kotvici drží a vrchnímu rychtáři Otinskému erb Montfortský.

V 16. století městům a městečkům i starým i nově vyzdviženým králové sami dávali erby a pečeti. Odchytkou připomínáme list, který dal Dobrohost z Ronšperka (1502, 27. Decmb.) obyvatelům městečka Poběžovic, ve kterém jim dává jako pán jich dědičný »klejnot neboli erb« a změnil jméno městečka a dal jméno Romšperk po svém posloupném, starodávném, zpupném dědictví (Arch. v Ronšperce). Zdá se tedy, že v starší době svůj erb pán mohl dáti svému městu, ale jiný, nežli měl pán; aneb polepšený jen dával král.

Větší ještě obtíž jest s vladyckým stavem v Čechách, když o stejný původ rodin jednoho rodu se jedná. Vymezíme napřed případy takové, kde s jistotou uhodnouti můžeme podle erbu, ku kterému rozrodu která rodina náleží. Najdeme-li kde rodinu s pětिलistou růží, nebudeme dle toho, co jsme dříve řekli, nikdy pochybovatí, že by ta rodina k Vítkovcům nenáležela, což také platí o mnohých rodinách, které erbů užívaly jen u panských rodů obyčejných. Pilně nám ovšem v té věci přihlížeti jest

k vyobrazení erbů a nesmíme sebe menší maličkosti opomenouti, máme-li na příklad všude dobře orlici rozeznati od sokola, holuba a jiných ptáků. Že nezapomene při každém takovém rodě po jmenech křtících a po krajině se rozhlednouti, ve které erb takový odpołu panský odpołu vladycký se vyskytuje, půjde každému zpytateli na rozum. Kromě toho dbáti jest zvláštních (t. j. velmi vzácných) znamení erbovních, jako půlkoně v rodu pánů ze Staré a z Pardubic, vladyk Malovců, vladyk ze Hlohova, z Nebílova, ze Spaňova, ze Záhořan a z Něšova na Plzensku, kde první předek toho rodu Drslaus judex Pilsnensis již r. 1269 na pečeti své půlkoně má (Vídeň), a dvou neb jedné plechovice v rodu starších vládyk ze Sendražic a ve všech větvích vladyk ze Sloupna na Bydžovsku, jakož i třmenu v rodu Jestřibských a Rašínů z Ryzemburka: zvláštní tyto erby nemohou býti nic jiného než odznakem jednoho rodu, třeba tyto rodiny po celých Čechách rozšířeny jsou. Avšak neodvážíme se totéž tvrditi o všech těch rodinách, které na příklad křídlo (velmi častý erb a klénot) na štítě mají. Vzácný rod moravských pánů z Lomnice, z Mezeříče, z Tasova, z Křižanova vyslal sice do Čech ratolest pánů ze Skuhrova (na Hradecku), ale na nich nepřestává křídlo v Čechách. Našli jsme tento erb u vladyky z Podvin (nynějšího mlýna u Libně nedaleko Prahy r. 1326 v kapit. arch. Pražském), u vládyk z Kouče (u Biliny r. 1472 v Třeboni), u vládyk z Poměnic (u Benešova nedaleko Sázavy řeky, v arch. zemském v Praze), u vladyk z Honic a z Řísů (na Slansku r. 1343 v c. k. un. kn. Pražské), u pánů z Kostomlat (na Labi u Nymburka r. 1350, Třeb.) a u Kaplérů ze Sulevic a všech jejich větví na Litoměřicku. Abychom v tolika rodech stejného erbu stejný původ poznali, nezbude nám vedle erbu než jméno křtící a tudle jména vzácného v Čechách Raimund u Honických a Kostomlatských oblíbeného bezpečně na stejný původ souditi můžeme; o ostatních rodinách nemůžeme nic podobného říci, leda že snad šachované křídlo u Řísutských a Honických na sourodnost s Kaplěři poukazuje. Než i ta stezka, kterou nám jméno křtící ukazuje, se ztratí, když přijdeme do lesa erbovního, kde štíty s jeleními a bývolovými rohy, kohouty, rozmanitými jinými ptáky, čtvernožci a heroltskými kusy beze zevrubného klenotu na každém téměř stromě zavěšeny jsou. V tom množství když se vyznati máme, můžeme jistě jíti jenom v užších mezích a rozhlédati se jen po krajích, ve kterých takovýto erb nalezneme, zdali společný jest několika rodinám v takovém úkraji nebo v sousedních končinách, dále nesmíme se odvážiti bez jistých průvodců, jací jsou jména nebo přesídlení z jednoho kraje do druhého historicky osvědčené. Tak rodina Králů z Dobrévody, kteří z Bydžovska pocházejí, kohouta na štítě majíce, nikterak nesouvisí s Haranty z Polžic, Kořenskými z Terešova, vladykami z Pernartic, ze Žernovníka, z Opálky, z Lužan a z Němcic na Plzensku, kteří též kohoutem se honosili, ale mohou vždy z jednoho rozrodu pocházeti se vladykami z Třeboutic, se Strakami z Nedabylic, s vladykami z Barchova, ze Sekyřic a z Holovous na Bydžovsku usedlými, podobně jako svrchu jmenované vladycké rodiny na

Plzensku jednoho původu jsou. Aby čtenář poznal, jak mnoho rodin českých vůbec kohouta na štítě mělo, postavíme je sem všechny dle starých krajů je spořádající. Na Hradecku Hájkové z Hodětína (Jan r. 1411 ve Vídni) Zdeněk z Jásené (1416 v kap. arch. Pr.) jej měli; na Chrudimsku pánové z Pardubic (aula Caroli IV. u Balbína), Mikeš z Jehnědí (1432 mus. české), Bleh z Lipky (r. 1347 v Roudnici); na Čáslavsku Jan z Markvartic (r. 1412 v Německém Brodě); na Bechynsku Markéta z Klení (r. 1513 v Nových Hradech); Žestovec ze Světví (v Jindřichově Hradci), Ješek Podlavička z Do-manína otec, Ješek Podlavička ze Lhoty syn, Ondřej jejich synovec a Mikuláš z Lipnice řeč. z Vícemil (roku 1378 v Třeb.), Petr z Lasenic v Krchleších (r. 1444 v c. k. místodrž. arch. v Praze), Zdena ze Sobětic, vdova po Markvartovi z Újezda (r. 1378, Třeb.), na Prachensku vladýka Buden z Benešovy Hory u Vimperka (r. 1362 v arch. Maltanském) a Nosek z Jedla (r. 1413 v Třeb.); na Loketsku Lejtholt z Javora (r. 1375 arch. ve Žluticích), na Žatecku Sigmund ze Chmelic (r. 1580 v Roudnici); na Litoměřicku Hrzek ze Smědovic (r. 1401 v Drážďanech); na Boleslavsku pan Jindřich Lacembok ze Chlumu, jenž měl stupeň a kohouta na rozečtvrceném štítě proti obyčejnému zvyku, že celý erb i nahoře na přilbě i dole v erbu se opakoval. Bohuslav ze Švamberka měl r. 1361 za klenot labutí hlavu a krk a na štítě celou labuť (Víd.), Jan ze Zásady řeč. Ky-jata na přilbě psí hlavu a krk, na štítě celého psa vyskakujícího. Marie Františka Obytecká rozená Špulířovna z Jiter měla na štítě celého kozla vyskakujícího a na přilbě jen půl kozla roku 1703. (Desky zemské.) Ano rodina vladyccká z Wolfšteina na Plzensku usedlá poskytuje nám též příklad, že starší bratr mívá celého vlka na štítě a jen vlčí hlavu za klenot, ale mladší bratři přestávali na pouhé vlčí hlavě i na štítě. Na Moravě máme příklad opačného pořádku na erbu Otíků z Penčic a z Oldříšova, kteří na štítě přední polovice labuti a na přilbě celé labuti rozkřídlené užívali (Zrc. Papr. str. 364). K těmto všem a podobným změnám přihlížejíce nepochybně, když za pravidlo ustanovíme v heraldice české, že stejné erby, ať celé ať části jejich poukazují vždy na sourodnost, nechceme říci v celé koruně, ale zajisté v úkrají nějakém rozrozené šlechty. Vladykové Doudlebští, kteří na jihu od Budějovic Českých se rozrodili, měli na štítě svém rytíře až do kolenou s vytaseným mečem, ku kterémuž erbu též Pouzarové z Michnic, vladycckové ze Žumberka, z Trojanova, z Metlin, z Jívovice, z Vesel a z Dubové se hlásili, jakkoliv jednotliví členové těchto rodin dosti rozmanité změny erbu svého původního sobě oblíbili. Trojan z Doudleb má na helmici mužskou hlavu bez krytí r. 1366 (V. Brod.) a jeho bratr kuklí pokrytou hlavu t. r.; Domin z Doudleb r. 1429 (Č. Bud.) kbelec a jako klénot poprsí muže se založenýma rukama: Dvořata z Cipína hlavu a Mikeš z Malotína poprsí muže r. 1366 (V. Brod.). Mikuláš z Michnic nese na svém štítě poprsí muže s mečem vytaseným r. 1406, Valkoun z Trojanov hlavu muže r. 1408, Jan z Dubové a Ješek z Chmelin poprsí muže s mečem vytaseným roku 1372, a bratři Pešek a

Oldřich z Jívovice poprsí muže s mečem vytaseným roku 1385, Vilém ze Žumberka opět poprsí muže s mečem vytaseným r. 1456, kterýž erb též Oldřich z Kamení r. 1349, Ludvík ze Světlíka r. 1350 a Mikuláš Plachta z Baršova roku 1378 měli. K těmto rodinám všem připočteme též rytíře Choltické a Boubínské z Újezda nebo z Újezdce, kteří hlavu lidskou kápí přikrytou na štítě měli (podle Paprockého mouřenína po turecku přioděného v žlutém poli — v jeho Stavu rytířském na str. 297). Z těchto jmenovaných změn původního erbu, totiž rytíře obrněného s mečem nad hlavou vytaseným jde na jevo, že sourodnost a stejný původ rodin tuto připomenutých, když ničím jiným, aspoň hlavou mužskou na štítě neb jako klenotem vyznačen jest, ať nic nedím o tom, že rodiny všechny zde naznačené v jednom úkrají, totiž na nejjižnějším cípu Čech statky své vedle sebe rozložené měly. K podobné úvaze nás vedou rodiny s kozlem na štítě v sousedních částech Prachenska a na Krumlovsku rozrozené. Vladykové z Mladějovic Bohuněk roku 1342 (C. k. un. knih. Pr.) a Prech v l. 1365 až 1368, připomenutí mají kozla v levo obráceného, Vecl ze Lhoty (u Sudoměře) má r. 1349 kozla na helmici (Zlatá koruna od Pang. na str. 111.) a rovněž Vecl z Předborovic půl kozla r. 1443 (Třeb.). Dle jmen svých křticích měli jmenovaní vládykové za předky své Vecla a Čadka z Mladějovic r. 1298 jmenované. (Malt. arch.) Zdali k rodinám těmto ještě náležejí vládykové Jan z Boru jinak z Rovného r. 1372 připomenutý (V. Brod na str. 155 a 156), který se též Janem Borovcem z Rovného r. 1406 (V. Brod 240—243) jmenoval, dále kněz Martin Budák z Budákův s bratrem Markvartem z r. 1509 (C. k. un. kn. Pr. a spolu Třeb. arch.) a Jan ze Dvorce r. 1443 (Nové Hrady), ze kterých Borovec celého kozla, Budák a Dvorecký půl kozla na štítu měli a okolo Krumlova seděli, na určito říci ještě nemůžeme.

Jiná skupenina rodů s kozlem na štítu byla mezi Mladou Boleslaví, Kopidlnem a Nadslaví. Vladykové z Nasednic, Odkolkové z Újezda, kteří z Velkého Újezda u Mladé Boleslavi pocházeli, měli půl kozla na štítě jako Vilém starší roku 1689 (Archiv desk zemských), v téže krajině měl Pavlík z Voděrad hlavu kozla r. 1367 (Nové Hrady), Beneš z Odic r. 1387 týž erb tamtéž a Dmychlo ze Chlumku rovněž tak. V sousedním Bydžovsku hlásili se k tomu erbu vládykové ze Střevace jako Zdeš r. 1341, jenž celého kozla za erb měl (Balbini Vita Arnesti 78), pak stejnorodí s nimi vladykové z Nadslavě, kde v okně kostela tamního krásný erb jejich namalovaný z počátku XV. stol. se zachoval. Usadivše se vladykové tito na Kopidlně nazývali se Stráníkové z Kopidlna a na Tábořsku teprve v minulém století sešli dochovavše si kozlí hlavu jako klenot na erbu svém až do vymření. K témuž rozrodu náležel Jan Lulák ze Stakořec r. 1391 (Il. erect.) a Mikuláš Okáč z Bříšťan na Obrubcích r. 1481 (Mladá Boleslav) jichžto přilbice kozlí hlavou zdobeny byly, ku kteréžto u Okáče ještě krk se přidal a vládykové Kulové z Chotče, kteří na přilbici šachovanou hlavu a krk kozla, na štítě šachovnici v pravé polovici měli (Hrady V. d str. 128).

Promluvíme nyní o rodinách s volm celým a polovicí vola na štítě, které na Berounsku, Rakovnicku, Kouřimsku, Čáslavsku a Chrudimsku se rozrodily. Celého vola měli na štítě vládykové z Tetína, jichžto praotec Štěpán, nejvyšší písař zemský, roku 1321 ves Libčice právem německým vysadil, s křížovníky s červenou hvězdou les svůj u Dobřichovic vyměnil r. 1338 a čtyři syny po sobě zůstavil: Štěpána kanovníka Pražského a nejvyššího písaře, Jindřicha, probošta Pražského, Ješka a Mikuláše. Dle dědičného majetku Štěpána kanovníka ve Zlíchově a v Makotřasích souditi můžeme, že vládykové z Tetína pocházejí z Makotřas, odkud Štěpán a Pešek roku 1318 se jmenují a poněvadž Jan z Ronovce bratrem Štěpána notaria roku 1379 se jmenuje, Makotřaské a Tetínské vládyky vyhlásiti můžeme za předky vládyk Andělů z Ronovce, neboť měly obě rodiny vola na štítě, a jméno Štěpán společné. Důležitý jest nám klenot synů prvního Štěpána z Tetína z roku 1342 (v arch. kříž.) zachovaný: představuje dvě nohy volské tak ohnuté a k sobě postavené, jako bývá zvykem u rohů būvolových neb obyčejných volských. Stejným erbem a blízkým rodným sídlem náležejí ku Makotřaským vládykové z Kokovic, ze kterých Jindřich na pečeti své (v archivu Jindřichohradeckém) vola celého nese r. 1485. Nedaleko Makotřas jest u Unhoště ves Svárov, odkud pocházeli vládykové Karlové ze Svárova, kteří volskou hlavu na štítě měli jako Václav r. 1456 (arch. kapit.) a také vládykové Penížkové ze Slatiny u Zvoleňovsi stejného s Karly ze Svárova erbu užívali (Johanka P. ze Sl., dcera Jana P. ze Sl. r. 1557 v arch. Roudnickém). V sousedním Berounsku oba rody i s celým volm i s pouhou volskou hlavou nalézáme: Odolen z Pyšel r. 1382 přivěsil pečeť svou s volm na štítě k listu bratrstva s obručem v Praze (v archivu filosofické fakulty pražské) a blízkého sídlem Přibíka Koděry ze Zvěstovic erb (v archivu kláštera dominikanského sv. Jiljí v Praze) pouhou hlavu volskou ukazuje r. 1415.

Bohuslav ze Všenor a Blahuta ze Svinař r. 1350 připomenutí jsou předkové rodu, který na Lochovicích, Trnové, Všeradicích a Svinařech čteně se rozrodil a vyniknuv nejvíce Bořivojem ze Svinař, královským hejtmanem lén českých v Hořeních Falcích vyhasl vládkami Ločovskými z Lochovic vládkami z Trnové a Litovskými ze Svinař. Erb jejich volskou hlavu s krkem spatřili jsme na pečetech. Stejný původ všech rodin s volm a volskou hlavou sice jest možný, ale není nutné příčiny za to míti. Není pravdě nepodobno, že všechny tyto rodiny, které stejného erbu užívajíce blízko vedle sebe se rozrodily, také stejný původ měly. Od Andělů z Ronovce na Čáslavsku pocházeli Škrovadové ze Škrovad u Chrudimě osedlí. Bradští z Labouně, kteří z Bydžovska pocházeli, jsou daleko mimo krajiny rozrodu našeho, než abychom je k němu připočísti mohli; ale k nim samým dobře se hodí Milota z Husova také ze Svinčan řečený z r. 1401 (Břevnov), Kuneš Naxera z Chotěvic z r. 1482 (Roudice). Na Čáslavsku Hanuš z Krásné Lípy r. 1383 má na štítě hlavu a přední polovici vola (Roudnice), avšak pan Mareš odtudže celým volm na štítě se honosí r. 1351 (Něm. Brod).

Téhož snad původu byli vládkové ze Žichova, kteří celého vola na pečeti měli jako Stup ze Žichova, purkrabě na hradě Norimberském v l. 1358 až 1360 (Norimberk).

Jiný erb, který nám platně k tomu posloužit může, abychom pravdu svého pravidla na něm ukázati mohli, jest znamení chrta, které nejvíce v jižních Čechách oblíbeno bylo. Jan z Mezimostí měl r. 1359 za erb chrta na polštáři sedícího (arch. Hrad.) a vladykové Krčmové z Konipas, kteří jeho potomky dle přímé posloupnosti byli, užívali za erb štítu, na němž ve svrchní polovici hlava, krk a přední nohy psa byly na cimbuří ve spodní polovici. Později ukážeme, že k rodu Mezimostských též Vítové a Lapáčkové ze Rzavého, Sádlové ze Vražného, Chrtové ze Rtína a Vojhánkové, Krajsové i Křečovští z Křečovic a Nahorubští z Nahorub náležejí. Vladykové z Vepic (u Orlíka) a z Klokočina (u Protivína) jednoho erbu a rodu byli s Věžníky z Věžník, kteří jako hrabata na začátku našeho století vymřeli a i s krkem psa vězníka na štítě svém měli; s nimi spřízněni byli vladykové z Odlochovic (o jejichžto bílém chrtu v červeném poli viz Paprockého Stav rytířský na str. 339) ze Štířína, ze Štěpánova a z Chotětic

Nebude též nemístné ukázati v naší příčině na mocně rozvětvený rod Sulislaviců, kteří půl orlice v pravé nebo levé polovici štítu měli a v druhé tři půlbřevna na pokos nebo pošikem položené. Hlásili se k poslednímu erbu páni z Hluban, ze Záluží, z Řebříka, z Buškovic, Fremutové a Pětipeští z Krásného Dvoru, ze Rтынě (na Litoměřicku) a ze Chrášťan (na Žatecku), kteřížto všichni rodové podle blízkosti sídel jejich soudě, jakož mají erbové znamení ať již celé ať polovičné také budou jednoho původu jako též větev Kolovratů na Zruči, na Zbraslavicích a na Chřenovicích jednoho původu bude s vladykami z Podolí a s vladykami ze Sloupnice u Lito-myšle, kteří stejného se Sulislavici erbu užívali.

Kromě takových erbů, kde lidé a zvířata na štítě se vyskytují, poslouží nám jiná ještě znamení erbovní, aby stejný původ rodin těch na jevo vyšel, které jednotlivé částky původního erbovního znamení celého sobě oblíbily. Mezi šlechtou Plzenskou četně se rozrodily letorosti erbu, který jako kus kola o čtyřech, třech a dvou špicích se vyobrazuje a také loukotí o čtyřech, třech a dvou špicích se jmenuje. Náleželi k němu Chotkové z Chockova, kteří nyní jako hrabata v Čechách usedlí jsou a v rozhojněném erbu svém na prvním místě půl kola o čtyřech špicích mají, dále vymřelí již rytíři Rousové z Lipna a z Čemin, kteří loukotě o třech špicích užívali, posud žijící hrabata Lažanští z Bukové, kteří loukoť o dvou špicích mají a stejnorodí s nimi ale již vymřelí vládkové Korbelové z Bukové, Radkovi z Radkovic, Žitínové z Myslovic, vládkové ze Chrančovic, z Újezda nade Mží, z Čijevic, z Konratic, Chuchelští a Žehušíčtí z Nestájova, Stánovští z Čechtíc, Skalští z Dubu, Přečové a Lehomští z Malevic. Blízkost jejich sídel původních na Plzensku a Klatovsku, stejná jmena osobní jako: Blažej, Držkraj, Evan, Ivan, Rous a Přeč dotvrzují stejnorodost, která až do XII. století k pánům ze Švihova a z Poleně jakožto

praotcům rozrodu toho stopovati se dá. Na snadě jest domněnka, že na hranicích sousedního Prachenska osedlí Kocové z Dobrše, Řešanští a Štěnovští z Kádova a vládykové Žihobečtí s celým koleni na štítě jednoho s nimi původu jsou a od nich že se původem neliší vládykové ze Sedlce a vládykové z Domažliček u Klatov.

Právní následky užívání erbů jsou tyto:

1. Užívá-li kdo právem erbu dokázaného, dokazuje se tím původ, jméno a stav uživatele.

2. Užívají-li dvě neb více osob téhož erbu, dokazuje se tím jednota rodu neb sourodnost. Kdo přístup k turnajům míti chtěl, potřeboval jen erbem svým se prokázati. Později žádali na něm zkoušku čtyř štítův.

3. Erb zmenšený zlehčený dokazuje, že zakladatel rodiny nepocházel z manželského lože, ale nedokazuje toho o jeho potomcích.

4. Umístí-li kdo svůj erb na nějaké movité neb nemovité věci, dokazuje tím, že věc jest jeho.

5. Je-li zeměpanský erb na nějakém místě, jest to důkaz, že zeměpánu přísluší vrchnost a pravomocnost nad tím místem.

6. Přiložil-li kdo pečeť se svým erbem k nějakému listu, tvrdí tím list a je-li jeho podpis při tom, jej pověřuje. Nynější zvyklost vyžaduje jen podpis, toliko u úřadův přikládá se pečeť.

Dědí se erb v přímé řadě posloupnosti; není-li tu pravých dědicův, erb i s rodinou odumřel a nebylo-li učiněno o něm poslední pořízení, spadne na zeměpána, jako erb odumřelý a osvobozený. Jetřich z Pordic obdržel od císaře Karla IV. odumřelý erb pánův z Leuchtenberka. (Viz 1360, 16. April v VI. Kap.) Císař Zikmund udělil odumřelý erb pp. Hersteina Ebrzvinům z Hradiště (1420, 27. Jul. VI. kap.), po nichžto je zdělila erbovní rodina z Doubravky a z Hradiště řečená.

Jestliže poslední rodiny pořídí o svém erb, neosvobodí se erb, nýbrž přejde na jinou rodinu, jíž byl vykázan a ta jest povinna jej nositi, přidavouc jej ke svému přirozenému erb. Nynější knížata Clary-Aldringen mají se svým starým erbem erb Aldringenský již r. 1635 stanovený a to za živobyť Jana Marka hr. z Aldringen, posledního toho rodu († 1664), jehož sestru Jeronym z Clary měl za manželku. Janovi Jiřímu ze Švamberka, dědici statkův Rožemberských, majestátem 1614, 24. února přidána k erb rúže Rožemberská. Vilém Slavata z Chlumu a z Košumberka pojav za manželku Lucii, poslední radu Hradeckého sloučil (podle majestátu 1616 9. Novb.) erb Hradecký s erbem Slavatovským. Paarové dědili erb Švamberský, Kounicové erb Sezimů z Ústí, Krakovští z Kolovrat po rodině Jeníšků z Újezda, Podstatští z Prusinovic po Lichtenšteinech a p.

Takovým způsobem vznikaly složité erby, jichž mnoho bylo zvláště v Německu. Tam přirůstaly také tím, že šlechtic, nabyli-li panství po vymřelé rodině, nabyli tím i práva k jejímu erb, jestliže jeho již jiná rodina nedosáhla.

Pozbývati se může erbu :

1. promlčením, což se stalo u takového, který v chudobu upadl ;
2. nálezem soudním, když někomu se odejme šlechtická hodnost.

Není příkladu u starých Čechů, aby se někomu ze starožitných rodů bylo odňalo šlechtictví, ale ovšem jsou příklady, že takovému, který byl erbem nadán a hanebného skutku se dopustil, erbovní list tedy milost královská udělená, byl zrušen t. j. ona odvolána. Protože starožitná šlechta je z krve, tedy přísně berouc právo její jen vyhasnutím může pominouti, ale praxe nynější této výlučnosti nepřipouští. Na místě toho bylo u starých Čechů pohoršení t. j. nevážnost k erbu toho, který se hanebného skutku dopustil. Starý letopisec vypravuje, že » Vilém Švihovský byv l. 1427 v Tachově jat a na závazek cti a víry vzat, v noci pryč ušel a tudy svému erbu pohoršil do dnešního dne.« Také přibíjení erbů na šibenici a pranýř skrze křata aneb pověšení korouhví na pranýři (ku př. 1419) nebylo tuším spojeno se ztrátou erbu, nýbrž bývalo proň potupou. (Obšírně jedná o právu heraldickém O. T. v. Hefner ve svém díle *Altbayerische Heraldik*.)*

*) Společná práce M. Koláře a A. Sedláčka.